

SOSYAL VE EKONOMİK ZARAR GÖREBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE GÖÇ OLGUSUNUN AFET YÖNÜNDE İNCELENMESİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

Erdal GOCUKLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doğal Afetlerin Risk Yönetimi A.B.D.

Yüksek Lisans Öğrencisi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Terzioğlu Yerleşkesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

erdal.gocuklu@goc.gov.tr

İsmail SEKİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Yard. Doç. Dr.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, Biga-Çanakkale.

ismailseki@comu.edu.tr

Özet

Ülkemizin coğrafi konumu itibariyle göç yolları üzerinde önemli bir yere sahip olması, komşu ülkelerde devam eden iç karışıklıklar Türkiye'yi düzensiz göç olaylarında farklı bir noktaya taşımıştır. Ayrıca 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra yaşamın birçok alanında yaşanan olumlu gelişmeler, yaşam standartlarında meydana gelen artış ile birlikte ülkemiz hedef ülke olarak görülmeye başlamıştır. Ülkenin bu özelliği yerele de yansımaktadır. Çanakkale ili AB'ye üye ülkelere yakınlığı sebebiyle coğrafi olarak transit şehir konumundayken; ekonomik, eğitim, sağlık ve diğer şartlar bakımından da giderek gelişen bir bölge olması sebebiyle de hedef şehir konumuna gelmektedir.

Çalışmada Çanakkale ilinin sosyal ve ekonomik değişkenlerine göre yapılmış olan zarar görebilirlik araştırması ile göç olgusuna karşı ilin afetselliği analiz edilmiştir. İlin geneline bakıldığında zarar görebilirlik anlamında olumlu etkiye sahip olduğu ve göç konusunda yaşanabilecek sosyal ve ekonomik olumsuzluklar anlamında şehrin bunu tolere edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Afet, Zarar Görebilirlik.*

Alan Tanımı: Uluslararası Göç

EXAMINATION OF THE CASE OF MIGRATION IN THE FRAMEWORK OF SOCIAL AND ECONOMIC VULNERABILITY: CASE OF CANAKKALE PROVINCE

Abstract

Due to the fact that our country has an important place on migration routes due to its geographical position, the ongoing internal turmoil in neighboring countries has brought Turkey to a different point in irregular migration events. Also, after the economic crisis in 2001, our country has started to be seen as a target country with the positive developments in many areas of life, the increase in the standard of living. This characteristic of the country is also reflected in the place.

Canakkale province is geographically transit city due to its proximity to EU member countries; economic, education, health and other conditions in terms of increasingly developing region because it is the target city.

In the study, the vulnerability analysis based on the social and economic variables of the province of Canakkale and the crisis of immigration were analyzed. In general, it is considered that the city has a positive effect in terms of vulnerability and the city, which means social and economical problems that may be experienced in migration, will conceal it.

Key Words: *Migration, Disaster, Social Vulnerability*

JEL Code: F22, H84, Z13.

1. Giriş

Günümüz dünyasında ulusal ölçekte yaşanan ekonomik, sosyal, politik ve kültürel çöküşler Avrupa’da ve yaşadığımız coğrafyada yeni ve yoğun göç hareketlerine sebebiyet vermiştir. Ülkemizin coğrafi konumu itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının arasında yer alan göç yollarının kavşak noktası olması, ülkemizi transit ülke konumuna taşırken; komşu ülkelerde devam eden iç karışıklıklar, gelişen ve yenilenen dünya düzeninde ülkemizin göçmenler için hedef ülke konumuna da gelmesi Türkiye’yi düzensiz göç olaylarında farklı bir konuma taşımıştır. Ülkenin bu özelliği yerele de yansımaktadır.

Çanakkale ili AB'ye üye ülkelere yakınlığı sebebiyle coğrafik olarak transit geçiş şehri konumundayken; ekonomik, eğitim, sağlık ve diğer şartlar bakımından da giderek gelişen bir bölge olması sebebiyle göçmenler tarafından hedef şehir konumuna gelen ve sürekli düzensiz göç akımına maruz kalan model bir şehirdir.

Söz konusu göç sorununun çözüme kavuşturulması veya en azından yaratacağı olumsuz sonuçların en aza indirilmesi amacıyla çalışmada Çanakkale ilinin sosyal ve ekonomik değişkenlere göre yapılacak olan zarar görebilirlik araştırması ile göç olgusuna karşı ilin afetselliği analiz edilecektir. Söz konusu insan kaynaklı afetler içerisinde sınıflanan mülteci akımlarına dayanan göçlerin risklerinin analizi ve bu riskleri bertaraf etmek için gerekli politikaların oluşturulması bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmanın yukarıda belirtilen amacı doğrultusunda ikinci bölümde afet, göç ve zarar görebilirlik olgusuna ilişkin literatür taraması yapılmış, üçüncü bölümde belirtilen tanımlar eşliğinde kavramsal çerçeveden bahsedilmiş, dördüncü bölümde Çanakkale ilinin sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik seviyesi ile ilgili karşılaştırmalı analiz yapılmış; çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Göçlerin temelinde itici ve çekici etmenler bulunmaktadır. İnsanların yaşadığı bölgelerde sosyal, ekonomik, kültürel vb. temel konularda yaşanan olumsuz gelişmelerin yanında din, mezhep ve yaşam tehlikesinin varlığı göçü zorlayan önemli etkenler arasındadır. TRA2 bölgesinden İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerinin sebeplerini ve sosyo-ekonomik boyutlarını ortaya koyan çalışmada, bireylerin geri dönmeyi isteme ve istememe olasılıklarını tespit etmek için anket yöntemine dayanan bir analiz yapılmıştır. Söz konusu analize göre bir şehirdeki rahat yaşam koşulları, daha iyi eğitim ve sağlık imkânlarına ulaşma, daha özgür ortamda yaşama gibi faktörler göçlerin çekici etmenleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında göçün türü (iç göç, dış göç, zorunlu göç, gönüllü göç, beyin göçü) ne olursa olsun temelinde sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve dini faktörler ortak olarak bulunmaktadır. (Tutar ve Özyakışır, 2013:33-49)

1960-2010 döneminde Türkiye’den 20 OECD ülkesine olan göçlerin ekonomik etkilerini Genişletilmiş Çekim Modeli kullanılarak analiz edilen çalışmanın sonuçlarına göre bir ülkeden diğer bir ülkeye yönelik göçler alıcı ülkenin gelir büyüklüğü arttıkça yükselirken, iki ülke arasındaki coğrafi uzaklık arttıkça azalır biçiminde çıkan önermeye göre Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak ve diğer Kuzey Afrika ülkelerine Suriye’de yaşanan iç savaş sebebiyle yapılan zorunlu göçlerin coğrafi yakınlık ile açıklamak mümkündür. Ayrıca bir ülkenin nüfusu ve nüfus artış hızı yüksek olan ülkeler göç verme eğilimindeyken, nüfusu düşük ve nüfus artış oranı düşük olan ülkelerde göç alma eğilimindedir. (Dinçer ve Muratoğlu 2014:12).

Göçmenlerin yaşı, cinsiyeti ve ekonomideki rollerinin önemi üzerinde durulduğu yüksek lisans çalışmasına göre göçmenlerin başka ülkelerde geçirdikleri zamanın artmasıyla birlikte göç ettikleri ülkenin kültürüne, diline ve sosyal yaşamlarına alışma seviyeleri artmaktadır. Bu yüzden de geri dönüşlerde toplumsal uyumsuzluk ve kültürel farklılaşma sorunları yaşanmaktadır. İki toplumun karışımı da yeni kültürleri oluşturmakta özellikle ikinci ve üçüncü kuşaklarda kimlik bunalımı yaşanmaktadır. Ayrıca yaşanan bu nüfus hareketleri göç edilen bölgeye veya ülkeye sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ek yükler getirmektedir. Kamunun sabit yatırımlarının(hastane, okul, yol, konut vb.) artırılması yanında bölgede uyum sorunları yaşanacak ve etkileri orta ve uzun vadede kendini gösterecektir. Çözüm için gerekli çalışmalar yapılsada sonuçlar kendini kısa vadede göstermeyecektir. (Bayraklı 2007:44)

Uluslararası göçün sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan etkileri mevcuttur. Göçü ele alan araştırmaların ekonomik açıdan yarattığı etkilerin bir kısmı olumlu iken bir kısmı da olumsuzdur. Uluslararası göçün ücret düzeyi üzerindeki etkilerini literatürde yer alan çalışmalar yardımıyla incelenmiş ve bu çalışmanın sonucuna göre göç veren ülkelerde işsizlik oranı düşer ve ülkede göç etmeyen insanların ücret düzeylerinde artış gözükür. Ayrıca göç alan ülkelerin demografik yapısında değişimler olmakta nüfus miktarı, yaş, cinsiyet ve kırılğan nüfus üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir. (Güney, vd. 2013:50)

Suriyeli mültecilerin işsizlik, ücretler, enflasyon, gıda fiyatları, kira enflasyonu, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi ekonomik ve sosyal değişkenler üzerindeki etkilerini Suriyeliler gelmeseydi değişkeni ile sentetik modelleme yoluyla incelenmiştir. Çalışmaya göre yabancı göçmenlerin ekonomik değişkenler

üzerinde doğal olarak ilgili şehir ve ülkenin tamamı için sosyo-politik sonuçları olacaktır. Ayrıca Suriyeli yabancı göçmenlerin yaşadıkları yerdeki ekonomik etkilerinden birisi de işgücü piyasası üzerinde yaşanmış ve yerel halkın belirli bir düzeyde işgücü kaybı yaşadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda mültecilerin işgücü arzını arttırmaları özellikle vasıfsız işgücünde ücret azalmasına sebebiyet vermiştir. Suriyeli yabancı göçmenlerin toplum için en önemli ekonomik etkilerinin başında kira ve gıda fiyatlarında gözlemlenen artış olmuştur. Ülkemizde son on yılda eğitime olan yatırımların artması ve eğitim harcamalarının çoğunun devlet tarafından karşılanması okullarda eğitim kalitesini arttırmış ve olumlu etki yaratmıştır. Ancak Suriye iç savaşından sonra ülkemize gelen yabancı göçmenlerin yaşadığı şehirlerde sınıf büyüklüğünün arttığı ve bu sebeple eğitim kalitesinde düşme gerçekleşebileceği sonucuna varılabilmektedir. Sağlık hizmetlerindeki kötüleşme ve sağlık hizmetlerine ulaşmadaki zorluklar da yarattığı diğer etkilerdir. (Öztürkler ve Göksel 2015:33-35)

Uluslararası işgücü göçü üzerine yapılan uzmanlık tezi çalışmasında; ülkemiz 90'lı yıllardan sonra uyguladığı esnek göç politikaları yüzünden düzensiz göç olgusuyla karşılaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin komşu ülkelerin de yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik ve diğer sorunların artması Afganistan, İran, Irak ve Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan Türk devletleri gibi ülkelere gelen yabancı göçmenler ülkemizi transit veya hedef ülke olarak görmüştür. Son zamanlarda ülkenin büyüyen ekonomisi, uluslararası ilişkilerin düzeyindeki artışın yanında Ortadoğu'da devam eden siyasi istikrarsızlıklar ülkemizin göç konusunda transit ülke konumunun olması yanında hedef ülke konumunun da yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca uygulanabilir bir göç politikasının olmayışı ve sınır güvenliğindeki aksaklıklar ülkemize yönelik düzensiz göçü arttırmıştır. (Nakhoul 2014:102-104)

“Yapay Sınır Ağları ile Afet Yönetiminde Sosyal Zarar Görebilirlik Riskinin Belirlenmesi” çalışmasında sosyal zarar görebilirliğe etki eden faktörler ve bu faktörlere bağlı sosyal sınıfları Yapay Sınır Ağları ile ilişkilendirilerek iller bazında incelemiştir. Bu çalışmada deprem risk derecelerinin belirtilmesinde fiziksel, sosyal ve ekonomik faktörlerinden faydalanılması gerektiğini ve afet risk faktörlerini belirlerken toplumu oluşturan yapının yaş, cinsiyet, eğitim, kültür seviyeleri vb. sosyal faktörleriyle de olası afet etkilerini ölçülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca oluşabilecek bir afetin etkisinin uzun veya kısa sürmesinin

toplumun başa çıkma kapasiteleri ile orantılı olduğunu belirtmiştir. Örneğin yaşlı, çocuk, kadın vb. kırılgan nüfusun artması bölgenin afet ile başa çıkma kapasitelerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. (Sürmeli 2011:67-69)

Son dönemlerde sürdürülebilirliğin önemi artması ve ülkemizin afetler konusunda kriz yönetimi anlayışını bırakarak risk yönetimi anlayışına geçmesi sebebiyle sosyal yapının afet risklerinin azaltılmasına yönelik olarak zarar görebilirlik değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Bu sebeple İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı (2014)'nın "Afet Odaklı Sosyal Hasar Görebilirlik Analizine İlişkin Veri Toplama Amaçlı Anket İşİ" çalışmasına göre ekonomik açıdan kırılgan olmayan bir hanenin, demografik açıdan(yaşlılık, bağımlılık yaşında küçük çocuk, kalabalık haneler) kırılgan olabildiği ve ekonomik açıdan kırılgan olan bir hanenin de sosyal açıdan daha az kırılgan olabildiği ve bunların durumlarına göre afetten etkilenme farklılıklarında değişebildiğini belirtmiştir.

Anket ve grup görüşme yöntemi kullanılarak yapılmış olan "İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporuna" göre 2011 yılından beri devam eden Suriye iç savaşından kaçan kişilerin ülkemizde İnsani Yardım, Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Kapasite ve Savunuculuk başlıkları altında desteğe ihtiyaç oldukları ve ülkemizin kamu kurum ve kuruluşların bu süreçte uyum sağlamaları gerektiği belirtilmiştir. (Hayata Destek Derneği 2016:34-37)

Afetler İçin Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi Geliştirilmesi: Türkiye'deki İller Üzerinde Bir Uygulama adlı doktora tezinde ülkemizin zarar görebilirlik açısından en yüksek olduğu illerin az gelişmiş bölgeleri olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerin olduğunu belirtmiştir. (Özceylan, 2011:130-135) Van depremi sonrasında "Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi" adlı çalışmada deprem sonrası şehirden başka kentlere göçlerin sayısı artmış ve bunun sebebi olarak bölgenin sosyal ve ekonomik yapısındaki zayıflıkların önemli rol oynadığı, afet zararların azaltılmasında tüm zarar görebilirliklerin beraber değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. (Özceylan, Coşkun, 2012:167-186)

Literatürün geneline bakıldığında göç olgusunun gerçekleşmesinde birçok olumlu veya olumsuz faktörün sebep olduğu belirtilmektedir. Coğrafik olarak önemli bir konumda bulunan ülkemizin bu sebeple transit bölge konumu ile birlikte, yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler ülkemizi hedef ülke konumunda önemli bir noktaya yükseltmiştir. Komşularımızda yaşanan iç savaşlar, dinsel ve mezhepsel sıkıntılar sebebiyle ülkemize gelen göçmenlerin tercihi; coğrafi yakınlık, ortak kültür ve dilin etkileri çok fazla olduğu da ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak ülkemizde kalan göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde demografik, sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel olarak birçok yönden olumlu veya olumsuz olarak şehirlere etki ettiği ve etmeye de devam edeceği belirtilmektedir.

3. Afet, Göç ve Zarar Görebilirlik Olgularına İlişkin Kavramsal Çerçeve

Yaşamın var olduğu günden beri dünya kendi döngüsü ve varoluş mücadelesi içerisinde sürekli denge halini korumak ile uğraşırken, onun üzerinde yaşayan insanlığı, kendi arasında veya sözde doğa ile mücadelesinde üstün olma çabası içerisinde olacak ve bu süreç dünyanın veya insanlığının tamamen yok oluşuna kadar sürecek. Bu süre zarfında insanlığının maruz kalacağı olaylar, afet olarak adlandırılacaktır.

Afet; kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, Türk Dil Kurumundaki karşılığı “Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım günümüzün gelişen dünyasında tam anlamıyla kapsayıcı özelliğini yitirmiş bulunmaktadır.

20. Yüzyılın başlarında başlayan sanayi devrimi ile birlikte var olan ülkelerin sürekli büyümesi, sanayisini geliştirmeye çalışması, hammaddeye ve enerjiye olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu sebeple var olan enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu bölgeler dikkatsiz bir şekilde tahrip edilmekte ve geri dönüşü olmayan bir zarara sebebiyet vermektedir. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında yer alan yoğun enerji kaynaklarını elde etmek için mücadele savaşları artmış ve yaşanan savaşlar yoğun göç ve nüfus hareketlerine sebep olmuştur. Ayrıca bu enerjinin kullanımı sonucu ortaya çıkan atıklar atmosfere bilinçsizce yayılmakta olup, hava ve çevre kirliliğine bunun sonucunda da küresel anlamda iklim değişikliğine neden olmaktadır.(Başoğlu, 2014:176-177)

Yaşanılan sanayi devrimi ile birlikte dünya yeni bir döneme girmiş, Olumlu yanlarının bulunmasına karşın olumsuz anlamda karşılaşılan olaylar daha komplike bir hal almış ve bu sebeple afet kelimesi sadece doğa olaylarının verdiği yıkım olarak algılanmaktan uzaklaşmış ve yeni tanıma ihtiyacı duymuştur.

Bu sebeple afetin günümüzdeki en genel tanımı; “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji ve insan kaynaklı olaydır.” (Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı,2014:23)

Afetler doğal olaylar sonucu oluşan doğal afetler ve insanların çeşitli etkinlikleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan insan kaynaklı afetler olmak üzere iki tür altında sınıflandırmak mümkündür. Ayrıca Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesi ekinde afetler; Doğal Kaynaklı Afetler ve İnsan Kaynaklı Afetler olarak da sınıflandırılmış olup genel olarak bu sınıflandırma türü kullanılmaktadır.

3.1 Doğal Afetler

Kaynağı doğal olup fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran olaylardır. Ülkemizin tektonik oluşumu, jeolojik yapısı, topografyası ve meteorolojik özellikleri nedeniyle sık sık doğal afetlere maruz kalan bir yapıdadır. Sık görülen başlıca doğal afetler; depremler, sel ve su baskınları, fırtına olayları(siklon, tayfun ve kasırgalar), kum fırtınası, hortumlar, yıldırım düşmesi, kütle hareketleri, çökmeler, çığlar, vb. Dünya genelinde yaklaşık 31 adet farklı nitelikte doğal afet görülmektedir. (Kadıoğlu, 2008:5-9)

Doğal afetleri kendi içinde yavaş gelişen ve hızlı gelişen doğal afetler olarak ayırmak mümkündür. Yavaş gelişenlerin en sık görülenleri kuraklık, aşırı soğuklar, kıtlık ve salgın hastalılardır. Hızlı gelişenlere örnek olarak ise deprem, sel ve fırtına sayılabilir. (Şahin ve Sipahioğlu, 2003:12-14)

3.2 İnsan Kaynaklı Afetler

İnsan kaynaklı afetler “doğa ile aralarında bir neden sonuç ilişkisi olmayan ve doğrudan insana bağlı olarak gelişen afetlerdir”.(Yılmaz,2003:28) Nükleer santral kazaları, kimyasal, endüstriyel kazalar, uçak, demiryolu ve gemi kazaları, baraj yıkılması, asit yağışları, ateşli silahlar ile taciz; ayaklanma, boykot, grev vb. toplumsal olaylar; bina içi kimyasal kazalar; bina, tünel ve maden çökmeleri; biyolojik saldırı, bomba tehdidi; cephane, maden, bina, boru hattı patlamaları; duman, elektrik, su ve gaz kesintileri, dikkatsizlik sonucu endüstriyel kazalar, ev ve bina yangınları; gaz ve kimyasal kaçaklar; gıda zehirlenmesi, göçmen istilasası, hava kirliliği, hayvan ve bitkilerde salgın hastalıklar; savaşlar; iş kazaları, işgal; pilotajdan kaynaklanan kara, deniz, hava ve demiryolu kazaları; kıtlık ve açlık; küresel iklim değişikliği ve ısınma; ormansızlaşma, radyasyon, radyolojik kazalar, sabotaj, salgın hastalıklar, savaş hali, siberetik saldırılar (IT kaynaklı virüs saldırıları); şüpheli paket ve mektuplar; tehlikeli maddeler, terör, toksik atıklar ve benzerleridir. (Kadıoğlu, 2008:5-9) İnsan kaynaklı afetlerden en fazla kayba yol açan ve görülme sıklığı daha fazla olanlar ise ulaşım kazaları, nükleer ve kimyasal kazalar, yangınlar, iş kazaları, terör olayları, savaşlar ve mülteci hareketleridir.

3.2.1 Ulaşım Kazaları

Genel itibariyle insan dikkatsizliği sonucu oluşan kazalardır. Uluslar arası veriler dikkate alındığında bir kazanın afet olarak adlandırılabilmesi için 10 kişinin hastaneye yatması ve 25 kişinin zarar görmesi gerekir. (Ayoğlu ve Bumin, 1996) 2004 yılında Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'na ortak hazırlanan Trafik Kazalarının önlenmesine İlişkin Dünya Raporuna göre her gün 3.342 kişi trafik kazaları nedeniyle ölmektedir. Yani yılda 1.2 milyon insan trafik kazaları nedeniyle ölmekte ve bu da dünyada meydana gelen ölümlerin %2,1 inin bu sebeple olduğunu göstermektedir.

3.2.2 Mülteci Hareketleri

Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna dair sözleşmenin 1. Maddesinde mülteci; “kendi doğduğu ülkenin dışında yaşayan ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından korkan ve bu zulüm korkusu nedeniyle ülkesinin korunmasından yararlanmayan ya da yararlanmak istemeyen ve ülkesine dönmeyen kişi” olarak tanımlanmıştır. 2011 yılında Suriye’de başlayan savaştan sonra Birleşmiş

Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre Kasım 2017 tarihi itibarıyla Türkiye'ye yaklaşık 3 milyon Suriyeli mülteci gelmiştir. Bu sayı Türkiye'yi dünyada en fazla mülteciye sahip ülke konumuna getirmiştir. Suriye'nin içinde 7,6 milyon kişinin de yerlerinden edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu kadar fazla insanın mülteci konumuna gelmesi başta Suriye'nin komşu ülkeleri olmak üzere bütün dünyanın dikkatini bu olaya çevirmiştir.

Mülteciler hem kendi sağlıklarını hem de gittikleri ülkelerin halk sağlığını etkileme potansiyelleri nedeniyle önem taşırlar. Gittikleri ülkelerde güvenlik konusunda problem oluştururlar. Kalma sürelerinin uzaması Türkiye örneğinde olduğu gibi sonu ırkçılığa kadar gidebilecek bir takım sosyolojik sorunlara yol açar.

3.3.Zarar Görebilirlik

Olması muhtemel olayın meydana gelmesiyle birlikte toplumun uğrayabileceği olası ölüm, yaralanma, hasar, yıkım, kayıp ve zararların bir derecesidir. Fiziksel, ekonomik, sosyal, vb. bezer faktörlerin birleşimidir.

Zarar görebilirlik: Maruziyet X Savunmasızlık şeklinde belirtilebilir. (Kadıoğlu,2011:19)

3.3.1 Fiziksel Zarar Görebilirlik

Olayların meydana geldiği yerlerde fiziksel yapının dayanıksız olduğunu belirtir. Bina yapımında kullanılan malzeme ve yerin özelliğine uygun olarak seçilen yapım teknikleri, bina yaşı, bina yoğunluğu, hızlı şehirleşme, hızlı nüfus artışı ve arazi kullanımındaki yanlışlar vb. faktörler fiziksel zarar görebilirliği artırır.

3.3.2 Sosyal Zarar Görebilirlik

Bir toplumun olaylara karşı dayanıklılığı o toplumun afete karşı daha az zarar görmesini sağlayabilir. Toplumda bazı grupların sosyal olarak hassasiyetleri diğerlerine göre daha fazla olabilmektedir. Sosyal anlamda hassasiyeti ya da zarar görebilirliği yüksek olan bu risk grubundaki insanlar (sosyo-ekonomik sınıf, cinsiyet, ırk ve etnik köken, yaş, engelli olma, nüfus yoğunluğu, göç hızı, bilinçli olma, korunma kültürüne sahip olma, ortalama hane halkı büyüklüğü, güvenli bir ortamın varlığı, sağlık koşulları, sosyal eşitlik, geleneksel değerler ve inançlar)

oluşabilecek olaylara karşı daha kırılğan bir yapı sergiler ve olay sonucu oluşacak etkilerin artması beklenir. (Özceylan, 2011:69)

3.3.3 Ekonomik Zarar Görebilirlik

Afetlerin gerçekleştiği bölgelerde ki zararların ekonomik yaşama olan etkilerini açıklayan zarar görebilirlik faktörlerindedir. Zarar görebilirlik seviyeleri birey ve toplumların ekonomik durumlarına son derece ilişkilidir. Aynı zamanda ekonomik zarar görebilirlik yerleşim yerlerinde ki doğal afetlerin etkilerine karşı ekonomik açıdan hassas veya dirençli olan ekonomik ve fiziksel varlıkların seviyesini de göstermektedir. (Taşkın, Ayanoğlu, 2012:3)

4. Çanakkale için Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Analizi

Yapılan bu çalışma afetler için Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi Geliştirilmesi: Türkiye'deki İller Üzerinde Bir Uygulama adlı doktora tezinde yer alan Çanakkale iline ait verilerin karşılaştırma analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya göre;

4.1 Nüfus Yapısı

- 2009 yılı baz alınarak yapılan çalışmada nüfus yoğunluğu 48 kişi iken 2016 yılında bu sayı 52 kişiye çıkarak zarar görebilirlik çerçevesinde olumsuz etki etmiştir.
- Çanakkale ilinde doğum oranı 2001 – 2008 yıllarının ortalaması olarak 0,37237dir. 2009 yılından itibaren artarak devam etmiş ve 2016 yılında 0,402705 ' e ulaşmıştır.

Çanakkale ili nüfus yapısında gerçekleşen artışlar sosyal hassasiyet ve toplumun fertlerinin sosyal anlamda afete maruz kalan kişi sayısını arttırmakta olup nüfus yapısının zarar görebilirlik çerçevesinde olumsuz etkilediği görülmektedir.

4.2 Zarar Görebilir Grup

- 2009 yılı alınarak yapılan çalışmada zarar görebilir yaş gruplarının ilin nüfusa oranı bakıldığında % 17,52352 dir. Bu sayı artarak devam etmiş ve 2016 yılında bu oran % 19,30865 tir.
- 2000 yılının verileri alınarak yapılan çalışmada engeli bireylerin ilin nüfusa oranı %1,93962 dir. Bu rakam 2016 yılı incelendiğinde % 1,660661 olmuştur.
- 2009 yılı kadın nüfus oranı ilin % 49'una denk gelmekteyken yıllara göre bu oran artmış ve 2016 yılında % 49,5399 olmuştur.
- Çanakkale ilinde 2009 yılında ortalama hane halkı büyüklüğü 2,92 kişi iken 2016 yılında bu oran 2,67 kişiye düşmüştür.

Çanakkale ilindeki zarar görebilir yaş(0-4 yaş ve 65+) gruplarının artışı sosyal zarar görebilirlik anlamında olumsuz etki etmektedir. İldeki engelli bireylerin azalması, kadın nüfus oranının artması ve hane halkının küçülmeye başlaması bu olumsuz etkiyi azaltsa da zarar görebilir grup anlamında sosyal yönüyle olumsuz etkiye sahip olacaktır.

4.3 Bilinç Düzeyi

2009 yılında DASK tan alınan veriler ışığında Çanakkale ilinin zorunlu deprem sigorta poliçesinin sahipliliğinin oranı % 19,2 iken 2012 yılında yayımlanan 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu kapsamında deprem sigortası yapma zorunluluğu getirilmiş ve 2016 yılında bu rakam % 57'e kadar çıkmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile gerçekleşen artışlar, oluşabilecek depremlere karşı ilin sosyal, ekonomik ve fiziksel zarar görebilirliklerine olumlu etki yapmıştır.

4.4 Sağlık Hizmetleri Kapasitesi

- TÜİK ten alınan verilere göre 2007 yılında 1000 kişiye düşen yatak sayısı 2,41 iken bu rakam 2008 yılında 2,23, 2009 yılında 2,49, 2010 yılında 2,40, 2011 yılında 2,42 ve son olarak 2012 yılında 2,68 olmuştur. 2008 yılında gerçekleşen düşüş dışında diğer yıllarda sürekli artış gözlemlenmiştir.
- Önemli sağlık verilerinden olan 1000 kişiye düşen doktor sayısında 2006 yılı seçilmiş ve bu rakam 464 olmuştur. Ondan sonraki yıllarda ise artış sağlanmış, 2015 yılında ise 935 kişiye ulaşmıştır.

Yapılan yatırımlar neticesinde sağlık hizmetlerindeki kapasite arttırılmış ve daha fazla kişiye daha iyi şartlarda hizmet olanağı sağlanmıştır. Bu parametrelerdeki olumlu değişim sosyal zarar görebilirliğe olumlu etki yapmıştır.

4.5 Acil Durum Barınma Alternatifleri

- 2010 yılı içerisinde il sınırlarında bulunan toplam okul sayısı incelenmiştir. Bu çalışmada okul alanlarının doğal veya insan kaynaklı afetler sonrasında kişilerin güvenli ve sağlıklı barınma alanları olarak tespit edilmiştir. 2009 yılı alınarak hesaplanan okul sayısı 197 iken çeşitli sebeplerle var olan okul sayısı azalmış 2014 yılında bu rakam 166'ya düşmüştür. Bu azalma sonucunda oluşabilecek afetler karşısında barınma ihtiyaçlarının daha fazla kişiye ulaşma imkânını engelleyerek sosyal zarar görebilirliğe olumsuz yönde etki yapmıştır.

4.6 İstihdam ve Refah Değişkenleri

- 2010 yılı TÜİK verilerine göre Çanakkale'de İşsizlik oranları % 7,3 ve 2013 yılında ise bu rakam % 6,1'e düşmüştür.
- Kadının toplam istihdamdaki oranı 2000 yılı TÜİK verilerine göre yüzde %35,79 ve 2011 yılı verilerine göre ise azalma olmuş ve yüzde %29,11 olmuştur.
- Kişi başına düşen GSYİH'nin 2001 yılında 2335 dolar iken bu miktar artarak devam etmiş ve 2014 yılında 12.179 dolar olmuştur.
- Yapılan çalışmada 2009 yeşil kart sahipliliği değişkeni de bulunmaktadır. Ancak 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı kanun gereği tüm vatandaşların genel sağlık sigortası olma zorunluluğu getirilmiş ve 2012 yılında uygulanmaya başlanmıştır.
- 2000 yılına göre yaş bağımlılık oranı %43,02 iken 2011 yılında bu oran azalarak %40,09 olmuştur.
- 2000 yılına göre kiracılık oranı %17,43 iken 2011 yılında bu oran %19,02 olmuştur.

İstihdam değişkenlerindeki işsizlik oranlarının azalması olumlu yönde etki ederken ildeki kadın istihdam oranının azalması olumsuz etki etmiş toplam sonuca göre de istihdam değişkenleri anlamında ekonomik zarar görebilirlik anlamında

olumlu etkiye sahiptir. Refah değişkenlerindeki olumsuz anlamda sadece kiracılık oranının artması olumsuz etkilese de diğer değişkenler bu olumsuz etkiyi ortadan kaldırarak olumlu etki yaratacaktır.

5. Sonuç

Ülkemizde doğal kaynaklı veya insan kaynaklı afetler konusunda, fiziksel zarar görebilirliğe odaklanıldığı ve işin sosyal ve ekonomik boyutlarına yeteri kadar önem verilmediği görülmektedir. Yaşanan afetin türü ne olursa olsun sürdürülebilir bir düzenin sağlanması ve yaşanan krizlerin kontrol edilebilirliğin sağlanması, olumsuzlukların en kısa sürede bertaraf edilebilmesi için toplumun ve onu oluşturan tüm unsurların fiziki zarar görebilirliklerinin tespiti yanında sosyal ve ekonomik yönden de zarar görebilirlikleri tespit edilerek, ona uygun hareket tarzları benimsenmelidir.

Çanakkale ili sosyal zarar görebilirlik çerçevesinde incelendiğinde nüfus yapısı, zarar görebilir grup, bilinç düzeyi, sağlık hizmetleri kapasitesi ve acil durum barınma alternatifleri başlıklı endekslerde sadece nüfus yapısı ve zarar görebilir grup anlamında olumsuz etkilerin artış gösterdiği görülmektedir. Ancak diğer değişkenlerdeki olumlu yöndeki gelişmeler sosyal olarak zarar görebilirlik ihtimalini düşürerek süreci olumlu yöne çevirmiştir.

Ekonomik zarar görebilirlik çerçevesinde incelendiğinde kadının toplam istihdamdaki oranının azalması ve kiracı oranının artması şehrin zarar görebilirlik seviyesine olumsuz etki etse de diğer değişkenlerdeki olumlu etkiler ekonomik zarar görebilirlik anlamında sürecin olumlu yönde seyrettiğini göstermektedir.

Her ne kadar Çanakkale ili bünyesinde oluşabilecek insan veya doğal kaynaklı olayların sosyal ve ekonomik etkilerinin bir kısmı absorbe edilebilse de bu sonuçlarla uzun dönem planlarının yapılmayıp, zarar görebilirlik seviyesinin güncel olarak yenilenen verilerle sürekli gözlenmesi gerekmektedir. Ayrıca göç kaynaklı tehlikelerden en az zararlı çıkabilmesi için sosyal ve ekonomik zarar görebilirliği artıran faktörler üzerine yoğunlaşılmalı ve bu yönde gerekli politikalar üretilerek ivedi bir şekilde uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Tutar Hüseyin, Özyakışır Deniz, “*TRA2 Bölgelerinden İstanbul’a Göç Hareketlerinin Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma*” Sosyoloji Konferansları No: 47 (2013-1), 2013, 33 – 49.

Dinçer Gönül, Muratoğlu Yusuf, “*Türkiye’den OECD Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli İle Analizi*”, MPRA Münich Personal Repec Archive,2014, 12.

Bayraklı Cemile, “*Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutlarında(İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, 44.

Güney Taner, Güner Tuncer, Kılıç Ramazan, “*Uluslararası Göçün İşgücü Piyasasındaki Ücret Düzeyi Üzerine Etkileri: Bir Literatür Araştırması*”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 35, 2013, 50.

Öztürkler Harun, Göksel Türkmen, “*Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme*”, ORSAM Rapor No:196, 2015, 33-35.

Nakhoul Tuğçe, “*Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye*”, T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, 102 – 104.

Sürmeli Dilek, “*Yapay Sinir Ağları İle Afet Yönetiminde Sosyal Zarar Görebilirlik Riskinin Belirlenmesi*” Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2011, 67-69.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem Risk Yönetimi Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü, “*Afet Odaklı Sosyal Hasar Görebilirlik Analizine İlişkin Veri Toplama Amaçlı Anket İşİ Sonuç Raporu*”,2014, 97-100.

Hayata Destek Derneği, “*İstanbul’da Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*”, 2016, 35-37.

Özceylan Dilek, “*Afetler İçin Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi Geliştirilmesi: Türkiye’deki İller Üzerinde Bir Uygulama*”, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora, 2011, 130-135.

Özceylan Dilek, Coşkun Erman “*Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi*” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2012, s.167-186.

Taşkesen Cüneyt, “*Taşkın Risk Yönetiminde Zarar Görebilirlik Analizleri*”, Fen Bilimler Enstitüsü Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2011, s.136-138.

Başoğlu Aykut, “*Küresel İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri*”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 7, 2014, 176-177.

T.C Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “*Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*”, 2014, 23.

Kadıoğlu, Mikdat. “*Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri*”, Ankara, 2008, 5-9.

Şahin Cemalettin, Sipahioğlu Şengün, “*Doğal Afetler ve Türkiye*”, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

Yılmaz Abdullah, “*Türk Kamu Yönetimi Sorunlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*”, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2013.

Kadıoğlu Mikdat, “*Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek*”, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını,2011.

Taşkın Kamil, Ayanoğlu Murat, “*Mahalle Ölçekli Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirliğin Ölçülmesi: Sakarya Örneği*”, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 33, 2012, 3.